

Archeologisch vooronderzoek te Overijse-Drogenberg

Ryssaert C.

Ruben Willaert BVBA

2008

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	1
1. Algemeen	2
1.1. Inleiding	2
1.2. Situering	3
1.2.1. Lokalisering	3
1.2.2. Bodemkundige gegevens	4
1.2.3. Historische gegevens	4
2. Methodiek.....	6
2.1. Vooropgestelde strategie	6
2.2. Onderzoeksmethode	6
3. Resultaten	7
3.1. Algemene waarnemingen.....	7
3.2. Stratigrafie	7
3.3. Archeologische gegevens	9
4. Evaluatie en advies	12
BIBLIOGRAFIE	13
BIJLAGEN	14
1. Overzichtsplan.....	14
2. Omtrek en Oppervlakte van de proefsleuven	15
3. Vondstenlijst	15
4. Sporenlijst.....	15

1. Algemeen

1.1. Inleiding

Het archeologisch patrimonium kan omschreven worden als het geheel aan resten die in of op de bodem aanwezig zijn en getuigen van het menselijk handelen in het verleden. Op 30 juni 1993 keurde het Vlaamse parlement het decreet houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium goed¹. Dit decreet ontstond naar aanleiding van het Europese verdrag ter bescherming van het archeologisch erfgoed, dat in 1992 in Valetta (Malta) ondertekend werd door de leden van de Europese Ministerraad². Het verdrag van Malta werd op 12 oktober 2001 door de Vlaamse regering goedgekeurd en door de federale regering op 30 januari 2002 ondertekend. Uitgangspunten van het verdrag zijn: een betere afstemming tussen archeologische erfgoedzorg en ruimtelijke planningsprocessen, een integrale monumentenzorg en behoud van het archeologisch erfgoed *in situ*. Het verdrag van Malta stuurt daarnaast ook aan op de veralgemening van het zgn. veroorzakersprincipe. Waar het archeologisch patrimonium door de uitvoering van werkzaamheden verloren dreigt te gaan, moeten de kosten van een voorafgaand wetenschappelijk verantwoord onderzoek ervan verhaald worden op de veroorzaker.

Het archeologisch onderzoek te Overijse (prov. Vlaams-Brabant) vond plaats ter hoogte van de Drogenberg. Het plangebied bevond zich op één groot perceel ten zuidoosten van het voormalige klooster 'Beiershof' en was omgeven door recente bewoning. In de nabije toekomst wordt hier door Providentia cv sociale huisvesting voorzien. De werken zullen in belangrijke mate de bodem verstoren en potentiële archeologische sporen vernietigen. Daarom werd in opdracht van het Agentschap RO-Vlaanderen Onroerend Erfgoed voorafgaand een archeologisch proefsleuvenonderzoek gevraagd. Het onderzoek werd uitgevoerd door Ruben Willaert bvba³, meer bepaald door Caroline Ryssaert. Het Agentschap RO-Vlaanderen Onroerend Erfgoed (Els Patrouille) stond in voor de administratieve begeleiding van het project. Het onderzoek kreeg de opgravingsvergunning 2008/277 en de archeologische werkcode OV08 (Overijse, 2008).

De voorziene termijn bedroeg 6 werkdagen: 3 dagen terreinwerk en 3 dagen verwerking. Het proefsleuvenonderzoek vond plaats van 12 november tot en met 15 november 2008.

¹ Decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologische patrimonium, gewijzigd bij het decreet van 18 mei 1999 en 28 februari 2003.

² Conventie van La Valetta (Malta), Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed, 20 januari 1992

³ Bloemisterijstraat 6, 8340 Sijsele. Website: www.rubenwillaert.be.

1.2. Situering

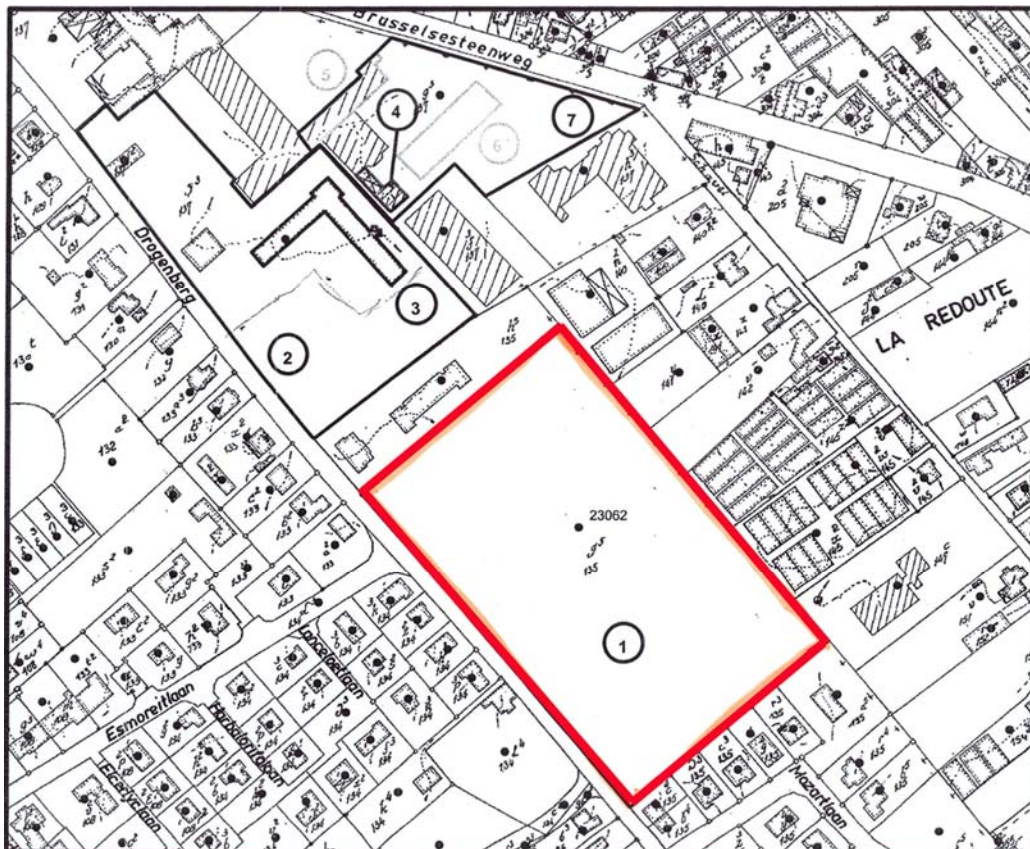
1.2.1. Lokalisering

Overijse bevindt zich in de provincie Vlaams-Brabant aan de zuidelijke rand van het Zoniënwoud en maakt deel uit van het Brabantse leemplateau. Het plangebied bevindt zich in het gehucht Overijse-centrum. Dit gehucht situeert zich langs de rivier de IJse.

Figuur 1: situering plangebied te Overijse

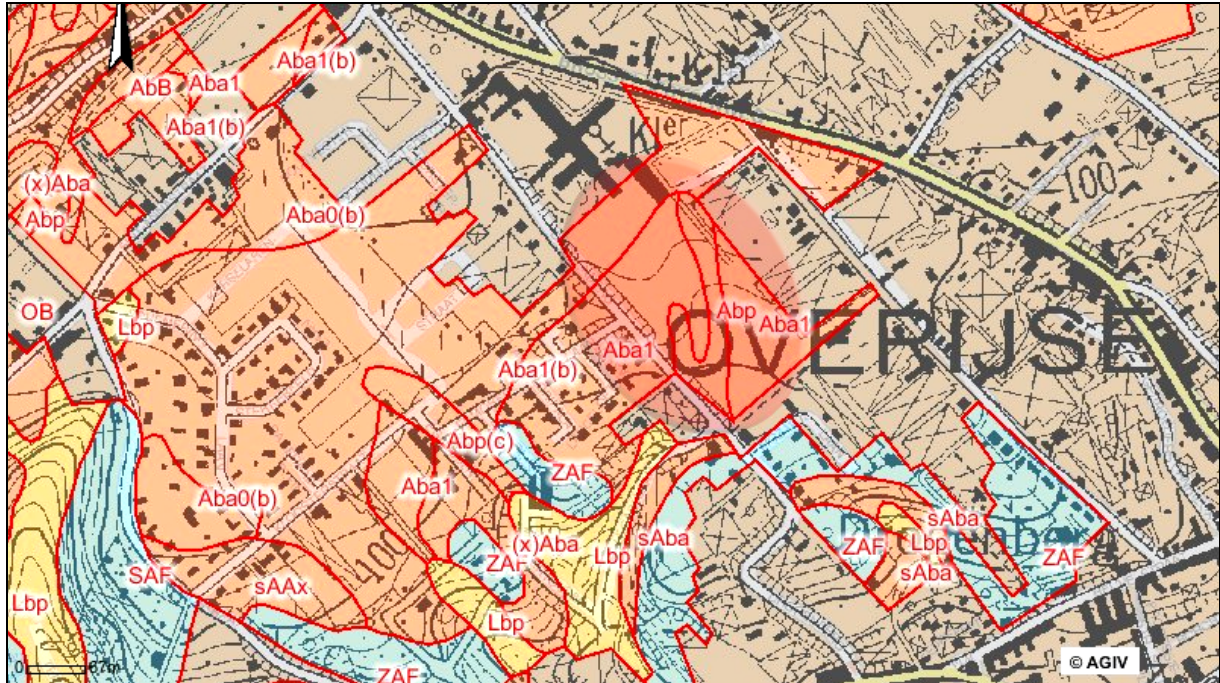
Het onderzoek vond plaats op een groot perceel landbouwgrond langs de Drogenberg. Op de kadasterkaart heeft het plangebied perceelsnummer 135g5.

Figuur 2: Kadasterkaart met lokalisering van het plangebied (schaal 1:2500)

1.2.2. Bodemkundige gegevens

De bodem in het plangebied staat geklasseerd als een droge leembodem zonder profielontwikkeling (Abp). Naar het zuidoosten toe zit een droge leembodem met textuur B horizont (Aba1)⁴.

Figuur 3: Bodemkaart met lokaliserings van het plangebied

Deze gronden zijn in lichte mate bijgemengd met grind (vuursteen).

1.2.3. Historische gegevens⁵

De naam Overijse is afgeleid van de rivier die door de gemeente stroomt namelijk de IJse. De oudste benaming, *Isca*, komt voor op een oorkonde uit 832. Het woord *Isca* is mogelijk van Keltische oorsprong en zou 'water' betekenen.

IJzertijdvondsten zijn niet echt gekend in Overijse zelf, wel in het nabijgelegen Hoeilaart. Tijdens de Romeinse periode zou in het centrum van Overijse een aantal villa's gestaan hebben. Later maakte het gebied deel uit van een groot merovingisch domein. Dit domein breidde zich uit met de verdere ontbossing van het Zoniënwood en de daarmee gelieerde inplanting van een aantal hoven.

De parochie van Overijse zou in de 8ste eeuw gesticht zijn door Sint-Hubertus, die hier mogelijk missioneerde. De oudste kerk werd gebouwd tussen 700 en 800. Domein en parochie bleven koninklijk en hertogelijk tot in 1234. In de 11de en 12de eeuw verbleven de hertogen van Brabant in Overijse en hierdoor ontstond ter plaatse een hofhouding en een omgeving van ridderlijke geslachten die afhingen van de hertog. De hertogen verbleven in hun burcht 's *Coninxhuys* (ter hoogte van het huidige gemeentehuis). De talrijke ridderfamilies waren de uitdrukking van een bloeiend hofsysteem verspreid over de wijken.

⁴ <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>

⁵ Gebaseerd op <http://www.overijse.be>

Zo heeft het riddergeslacht *Isca* een waterburcht in de vijver naast de *Cluyse* (ter hoogte van de huidige Huldenbergsedreef). Er bestond een tweede burcht aan de IJse in de omgeving van het Begijnhof waarvan de Beren (Beiers = barons) de bezitters waren.

Omstreeks 1200 verhuisden de hertogen naar Tervuren waardoor de burcht aan strategisch belang inboette. In de 13de eeuw werden er vesten gebouwd en kreeg Overijse een Vrijheidskeure. De bloei van Overijse werd eveneens gesymboliseerd door de bouw van het Begijnhof van Mariëndal omstreeks 1267.

De tweede helft van de 14de eeuw luidde een periode van verval in met o.a. het platbranden van het dorp in 1488 door de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk als dieptepunt. Ook de wijnbouw – een tot dan toe belangrijk economisch gegeven voor de streek – nam af. Vanaf de 16de eeuw leek er weer sprake van een renaissance met o.a. de bouw van het Sint-Hubertus-gasthuis.

Wat het plangebied zelf betreft – of zijn directe omgeving – beschikken we over weinig historische of archeologische gegevens. Historische bronnen vermelden het bestaan van wijngaarden ter hoogte van de Schavei net ten noordoosten van het plangebied. Op de 18de-eeuwse Ferrariskaart blijkt het gebied gebruikt te zijn als landbouwgebied⁶.

Figuur 4 Fragment van de Ferrariskaart met centraal gelegen het plangebied

⁶ <http://mara.kbr.be/kbrImage/ferraris/1616752.imgf>

2. Methodiek

Bij een archeologische inventarisatie wordt getracht inzicht te krijgen in de verspreiding, de densiteit, de aard en de chronologische waarde van de eventuele archeologische sporen op het terrein. De meest aangewezen manier om het onderzoeksgebied te inventariseren, is door middel van een proefsleuvenonderzoek. Hierbij worden verspreid over het gebied sleuven gegraven, die toelaten om een blik in de bodem te werpen. Deze sleuven worden onder archeologische begeleiding machinaal aangelegd. In totaal wordt op deze manier ongeveer 10 tot 12 % van het plangebied gesondeerd.

Het proefsleuvenonderzoek kan uitgevoerd worden volgens twee methodes. Bij het zogenaamde Lorraine-systeem worden proefsleuven met een lengte van 10m en de breedte van één kraanbak in alternerend raster uitgegraven. De afstand tussen de putten onderling en de rijen is telkens 10m. Bij de methode van continue sleuven worden lange proefsleuven ononderbroken over de volledige lengte van de percelen uitgegraven. De afstand tussen de rijen bedraagt max. 15m. In beide gevallen gebeurt de afgraving door een kraan met platte bak, waarvan de bakbreedte minstens 1,8m bedraagt en bij voorkeur 2m.

2.1. Vooropgestelde strategie

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werden *Bijzondere voorwaarden archeologische prospectie met ingreep in de bodem* schriftelijk vastgesteld door het Agentschap RO Vlaanderen Onroerend Erfgoed. Deze technische bepalingen omvatten de kwaliteitsnormen waaraan het archeologisch onderzoek dient te voldoen.

2.2. Onderzoeksmethode

Voor het projectgebied werd geopteerd voor continue sleuven. De sleuven werden uitgezet met gemiddeld 13 à 15m tussenruimte. De proefsleuven werden met een totaal station ingemeten en gekoppeld aan het landelijk coördinatennet. Waar sporen werden aangetroffen, werd het opgravingsvlak plaatselijk opgeschaafd om vervolgens de sporen zo optimaal mogelijk te documenteren. Dit hield in: fotograferen, intekenen (digitaal) en beschrijven van alle aangetroffen sporen. Sleuf 4 werd uitgebreid met een kijkvenster om zo een beter zicht te krijgen op de aangetroffen sporen. Er werden enkele vondsten verzameld; deze werden geregistreerd en opgenomen in een vondstenlijst.

In iedere proefsleuf werd – afhankelijk van de bodemgesteldheid – één tot twee profielputten gegraven om een beter zicht te krijgen op de bodemopbouw die sterk varieerde over het terrein. Dit gebeurde na telefonisch overleg met Mevr. Els Patrouille (RO Vlaanderen Onroerend Erfgoed). Deze profielen werden gefotografeerd, getekend en beschreven.

3. Resultaten

3.1. Algemene waarnemingen

Het plangebied bevond zich op een groot perceel landbouwgrond waar zich geen gewassen meer op bevonden. Er werden geen moeilijkheden ondervonden bij het uitvoeren van de werken.

Figuur 5 Situatie op het terrein bij de start van de werken

3.2. Stratigrafie

De stratigrafie op het terrein bestaat uit een 20 tot 30cm dikke grijsbruine lemige ploeglaag (=A). Hieronder bevond zich over het algemeen een donkerbruine leembodem, sporadisch bijgemengd met kleine vuursteenknollen. De bodem was sterk gebioturbeerd (vooral wormenactiviteit). Er werd – uitgezonderd een kleine zone in het zuidoosten – weinig ijzermigratieprocessen vastgesteld. Wel bleek de bodem zeer rijk aan mangaan.

Na het graven van een diepere profielput in sleuf 5 werd vastgesteld dat het niet om een eenvoudig AC profiel ging zoals de bodemkaart suggereerde. Onder de donkerbruine lemige horizont bevond zich een gele leembodem die heel kalkrijk maar mangaanarm bleek te zijn (=C). Hierna werd beslist op regelmatige afstand diepere profielputten aan te leggen. Uit deze profielen bleek de bodemopbouw sterk te variëren over het terrein. Waarschijnlijk heeft dit te maken met verschillen in de microtopografie van het terrein.

We herkennen op de meeste bodemprofielen een Alfisolbodem⁷. Deze bodem is typisch voor het Brabantse leemgebied: De bodem ontstond in een rijk moedermateriaal, onder een natuurlijke bosvegetatie (hier het Zoniënwood). Na de ontginning van het bos spoelde op de onbedekte helling een deel van de bovenste leemlaag weg en ontwikkelde zich onder het

⁷ Ameryckx *et al.* 1995, p. 219-220 ; Gysels *et al.* 1993, p. 107

akkerland een Alfisolbodem met een Ap-Bt-C-profiel. Op het terrein is deze te herkennen door een humusrijke lemen bruingrijze ploeglaag met daaronder een bruine kleig-lemige horizont. Het moedermateriaal bestaat uit gele leem.

Figuur 6 Profiel in sleuf 5 waarop duidelijk een donkerbruine Bt-horizont boven het blekere moedermateriaal te zien is.

In welke mate de bodemprofielen konden verschillen wordt duidelijk gemaakt met een voorbeeld uit sleuf 8. Hier bleek niet alleen de Bt-horizont zeer diep te gaan (de onderkant werd niet bereikt omwille van veiligheidsredenen). Maar bovenaan de Bt-horizont werd een secundaire migratie van klei vastgesteld. Dit resulteerde in een afwisseling van bleke, uitgeloopte leembandjes en meer kleiige aanrijkingshorizonten. Een vergelijkbaar profiel werd vastgesteld in sleuf 1.

Figuur 7 In sleuf 6 bevond de overgang tussen B- en C-horizont zich slechts een 10-tal cm onder de ploeglaag. Dit vertaalde zich in het vlak d.m.v bruine kleirijke vlekken op een gele matrix.

Figuur 8 In sleuf 9 bleek nog een deel van een bleekbruine uitlogingshorizont bewaard (A2). Daaronder bevonden zich een bruine klei-aanrijdingshorizont (Bt) en het gele moedermateriaal (leem, C)

Figuur 9 Op het profiel in sleuf 8 zijn bovenaan uitloging- en aanrijdingshorizonten te zien.

3.3. Archeologische gegevens

In de proefsleuven werden bitter weinig archeologische sporen en vondsten aangetroffen. In sleuf 1 bevonden zich een aantal sporen die als (sub)recent werden gedetermineerd op basis van hun vondstenmateriaal (o.a. baksteen- en glasfragmenten), hun scherpe aflijning en niet gehomogeniseerde vulling.

Figuur 10 Recent spoor S7 in sleuf 1.

Een aantal sporen bleken bij nader onderzoek een natuurlijke oorsprong te hebben. Zo werd aansluitend bij sleuf 4 een kijkvenster gegraven ter hoogte van sporen S14 en S15. Na het opschaven van de zone bleken de sporen te behoren tot de restanten van dierengangen.

Figuur 11 Misleidende sporen van dierengangen in het kijkvenster

In sleuf 3 werd een restant van een grachtje aangetroffen (sporen S10 en S11). Deze sporen sloten wat hun vulling betreft sterk aan bij de (sub)recente sporen uit sleuf 1. Vermoedelijk gaat het hier eveneens om een relatief recente ingreep. Een 50-tal meter ten noordwesten van deze gracht troffen we enkele ploegsporen aan die niet concordant liepen ten opzichte van de huidige perceelsgrenzen en ploegrichting. Nog wat verderop situeerde zich S12, een donkerbruin homogeen kleilig spoor en mogelijke grachtstructuur. Door de afwezigheid van vondsten kon dit spoor niet chronologisch gedetermineerd worden.

Figuur 12 Ploegsporen in sleuf 3

Er werden slechts twee vondsten geregistreerd. Een fragment aardewerk vertoont aan binnen- en buitenzijde groene loodglazuur en is post-middeleeuws. Dit fragment werd in de ploeglaag gevonden ter hoogte van sleuf 8. In sleuf 5 werd tijdens het schoonmaken van het profiel in de Bt-horizont een vuurstenen chip gevonden. De beide zijden van de sleuf werden over een lengte van ca 10m schoongemaakt, maar het bleef bij deze ene vondst. Het is bekend dat proefsleuvenonderzoek ongeschikt is voor het vinden van steentijdsites. De lage zichtbaarheid van de vondsten, de afwezigheid van sporen en vooral de geringe omvang van vuursteenconcentraties (vaak slechts 5m²) zorgt ervoor dat steentijdsites zelden in proefsleuven worden aangetroffen.

4. Evaluatie en advies

Het uitgevoerde waarderingsonderzoek liet toe om het plangebied op een statistisch verantwoorde manier bodemkundig en archeologisch te verkennen. Het onderzoek wees uit dat het terrein zo goed als geen archeologische sporen bevatte. Een enkel vuursteenfragment kan op een steentijdvindplaats wijzen maar door de ongeschiktheid van de proefsleuvenmethode kunnen wij hierover geen uitsluitel bieden.

Op basis van de hoofdzakelijk negatieve resultaten adviseren wij geen verder archeologisch onderzoek.

BIBLIOGRAFIE

Internetbronnen:

Bodemkundig: <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>

<http://dov.vlaanderen.be>

Ferraris kaart [Carte de cabinet des Pays-Bas autrichiens levée à l'initiative du comte de Ferraris : 94](#)

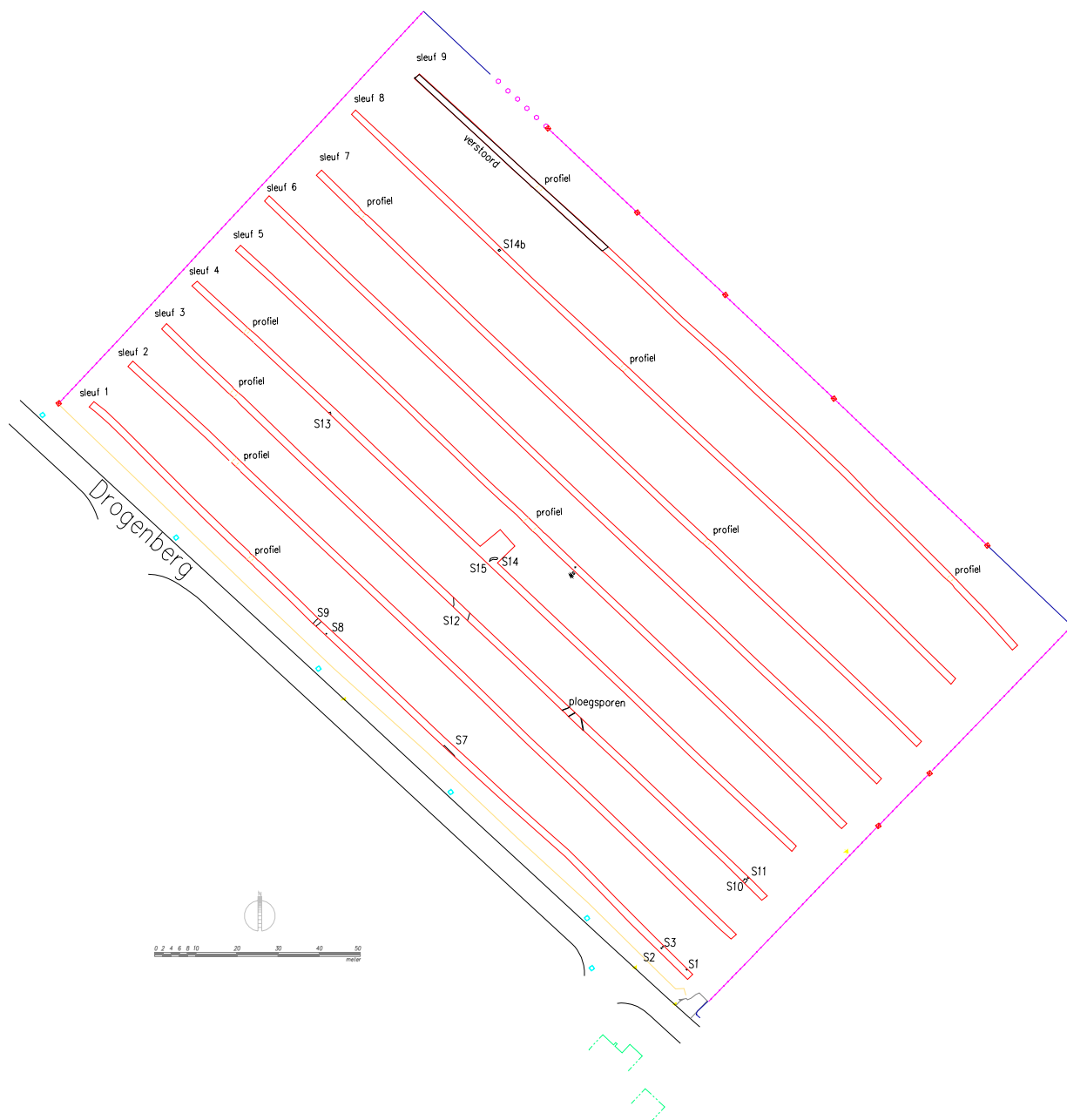
<http://mara.kbr.be/kbrImage/ferraris/1616752.imgf>

J.B. Ameryckx, W. Verhey, R. Vermeire, 1995. *Bodemkunde. Bodemvorming, Bodemeigenschappen, De Bodems van België, Bodembehoud en –degradatie, Bodembeleid en bodempolitiek*. Gent.

H. Gysels, J. Baccaert, A.J. Beenhakker & T. Caspers, 1993. *De landschappen van Vlaanderen en zuidelijk Nederland: een landschapsecologische studie*. Garant.

BIJLAGEN

1. **Überzichtsplan**

2. Omtrek en Oppervlakte van de proefsleuven

Proefsleuf	Omtrek	EH m	Oppervlakte	EH m ²
1	402,8	m	355,8	m ²
2	404,3	m	359,4	m ²
3	406,8	m	350,3	m ²
4 + kijkvenster	410,7	m	386,2	m ²
5	410,9	m	337,1	m ²
6	414,5	m	352,2	m ²
7	406,5	m	344,6	m ²
8	405,4	m	338,7	m ²
9	405,9	m	336,3	m ²
TOTAAL	3667,8	m	3160,6	m²

3. Vondstenlijst

Sleuf	Spoor	Materiaal	Type	Datering
5	Profiel (Bt-hor.)	Vuursteen	Chip	Steentijd
7	ploeglaag	Aardewerk	Geglaz. aw	Post-ME

4. Sporenlijst

Sleuf	Spoor	Interpretatie	vorm	textuur	kleur	inclusies	datering	vondst
1	1	Kuil	Rechthoekig	Leem	Grijs		(sub)recent	
1	2	Kuil	Ovaal	Leem	Grijs gevlekt	Hk, bkst	(sub)recent	
1	3	Kuil	Rechthoekig	Leem	Grijs gevlekt	Hk, bkst	(sub)recent	
1	4	Vervalt						
1	5	Vervalt						
1	6	Vervalt						
1	7	Kuil	Rechthoekig	Leem	Grijsbruin, sterk heterogeen Grijsbruin met Fe-uitlijning, onregelmatige aflijning	Bkst	(sub)recent	Glas, leiste
2	8	Natuurlijk	Rond	Leem	Grijsbruin, aan één zijde scherp begrensd, andere zijde uitwaaiend	Hk		
2	9	Gracht	Parallel	Leem				
3	10							
3	11	Gracht	Parallel	leem Kleiige	Grijsbruin heterogeen, scherp afgelijnd	Hk, bkst	(sub)recent	
3	12	Gracht	Parallel	leem	Donkerbruin homogeen	Hk		
4	13	Natuurlijk	Rond	Leem	Lichtgrijs/witte vulling			
5	14	Natuurlijk	Rond	Leem	Bruin heterogeen, vaag afgelijnd, sterk gebioturbeerd			
5	15	Natuurlijk	Langwerpig	Leem	Grijsbruin, sterk gebioturbeerd. Duidelijk afgelijnd.	Bkst, natuursteen	hk, (sub)recent	
8	14b	Natuurlijk	Rond	Leem				